

SACRA R. I. N. J.

הַקְרָבָה פֶסְחָה

Seu

DE AGNO PASCHALI
HEBRÆORUM,
EXERCITIUM PHILOLOGICUM,

Quod

Consensu Ampliss. Facult. Philosoph.
In Regia ad Auram Universitate,
SUB PRÆSIDIO,
Admodum Reverendi & Celeberrimi

DN. MARIA DOMINI DAVID LUNDI
L. L. Sacrar. antehac, jam v. designati
S. S. Th. Profess. Ordin. Præceptoris
& Promotoris sui pia mente
humiliter colendi.

Publicæ Bonorum censuræ modestè difert
ZACHARIAS J. FROSTERUS
O.B. Uhloensis.

In Aud: Max. ad d. 12. Febr. A. 1698.

A B O K, Exc. apud Jo. W ALLIUM.

SACRE REGIÆ MAJESTATIS
MAGNÆ FIDEI VIRO,

In CHRISTO Patri & Domino
Reverendissimo

Dn. JOHANNI
GEZELIO,

Sacro Sanctæ Theologiæ
DOCTORI

Excellentissimo,
Inclutæ Dioceſeos Aboënsis
EPISCOPO

Eminentissimo,

Nec non Academiæ
PRO-CANCELLARIO

PerMagnifico,

Confistorii Ecclesiastici

PRÆSIDI

Gravisimo,

Patrono & Mœcenati summo.

FELICITATEM & ANNOS!

COMPELLATIONEM NOMINIS

TUI, PATER REVERENDISSIME, in limine opelle admittere videtur, non eximia modo
in assiduos Musarum alumnos gratia; sed
et singularis illa et nquam digne de-
predicanda Beneficentia, quam Parentis
mei domus experta est, nec me respicere
fastidivit. Ex eadem namque porrò be-
nignitate, gratiae et favoris radios in cli-
entem humillimum nunquam non fulgere
voles. Quare pro ea, quâ es bene-
volentia, minime miraberis, me in gratiâ
referenda, proposito meo imparem, nunc
ad veterem relabi morem, et ad consuetum
favorem Tuum confugere, obnoxie ro-
gando, salutem meam, cuius partem mul-
to maximam Patrono iam benigno debeo
et adscribo, post hac et jugiter Tibi com-
mendatam habere ne graveris. Ego hoc
addictissimi animi votum ingeminare nun-
quam

quam desinam, ut DEUS T:O: M: REVERENDISS: TUAM PATERNITATEM, terris
diu incolument ac ab omni malo immu-
nem conservet, & in fulcrum patriæ,
Ecclesie DEI fulcimentum & Familiae No-
bilissimæ gaudium, quam diutissime mor-
talium cœtui interesse sinat; ita vobet

REVERENDISS: TUAM AMPLITUDINEM

Summa animi humilitate
colens

ZACH. FROSTERUS.

Admodum Reverendo & Clarissimo Domino
Dn. JOHANNI CAJANO,

Pastori in Valdamo longè meritissimo, Districtus Cajanaburgensis Præposito gravissimo, Promotori & Mœcenati debita animi subjectione indesinenter devenerando.

Plurimum Reverendo & Clarissimo Domino

Dn. JACOBO FROSTERO,

Pastori in Uhlo vigilantissimo, Præposito adjacentis Districtus accuratissimo, Patri, ut Charissimo, ita filiali obsequio & honore semper prosequendo.

Nobilissimo & Consultissimo

Dn. ANDREÆ MATHESIO,

Judici Territorii Septentrionalis in Bothni. Orientali æquissimo, Patrono submissè colendo.

Consultissimo & Spectatissimo

Dn. GABRIELI GRÄU,

Consuli Uhloburgensi laudatissimo, Promotori & Evergetæ indubitaffissimo.

Reverendo & Doctissimo
Dn. SIMONI FROSTERO, Sacell.
in Hautipudas fidelissimo, Fratri meo chariss:

Rever. & Doctissimo
Dn. ANDREÆ FROSTERO, Sacellano
in Uhlo dexterissimo, Fratri amantissimo.

Spectatissimo Domino
Dn. JACOBO FROSTERO, Prætori
Territorii Borealis in Both. Orient: at-
tentissimo, Fratri Iuvissimo.

Reverend. & Clarissimo
Dn. M. ERICO FROSTERO, Scholæ
Uhloburg. Con-Rectori Solertissimo, Fratri
dulcissimo.

Vestrīs Beneficiis, Patroni, Pater & Fratres,
ad eō me obstrictum tenetis, ut conquiren-
da mihi non sint cause, cur tenellum ingenio
mei fatum Vestrīs inscripserim Nominibus.
Tantus equidem istorum beneficiorum ad me
jam dum redundavit cumulus, ut vel tan-
tellum enumerare annitenti, ceteris aqua,
quam materia deficeret. Proinde accipite, quæ-
so, hoc chartaceum munus, non ut vobis di-
gnum, sed ejus, quem semper prosequuti estis
amore, observantia & obsequiis pignus atque ce-
stum publicum, perpetuum. Valete!

Adm. Rev. Spec. Consul. atq; Honor. D. D.

Devinctis:
ZACH: FROSTERUS.

Juveni,

Integritate vita, & laude eruditionis
ac industria, commendatissimo,

Præstantissimo ac Politissimo

D^{n.} Z A C H A R I A E
F R O S T E R O,
Ostro-Bothn.

Meritissimi Parentis filio haud degeneri,
Commilitoni atque Amico suo
perdilecto,

Ἄλες τόν γε Θεὸς γλυκὺν ἴμερον εμβαλε
Θυμῷ,
Μόχθου ἐπειδὴ ἐθῶς ιερὸν χειρὸς πάρ
ἐπεμψας.

Πάντες ἐπευφημεῖν ἵσκης σε Θεῖς ἀπὸ πάντες
Εὐκαίρως, ἀνέχειν, ἄγλα τὰ ποινα δέχεσθε.

Occupatisimus sed L. Mg.
accinebat

D A V I D Q U N D.

Peregrinum atque Doctissimum Juvenem,

DN. ZACHARIAM FROSTERUM,
Conterraneum & Amicum dilectum,
Disputationem suam Philologicam,
DE RITIBUS AGNI PASCHALIS,
publicantem.

Sudent alii vigili cura
Referare sophum dogmata veterum;
Sive Stagiræ, sive Pythagoræ,
Sive Platonis, Druidumque senum.
Amet ac alter viscera muscæ,
Et nebulosi pulicis crura,
Pyxide docta condere, nugis
Levibus tempus ducere gaudens.
FROSTERE, rapit Te sublimior
Indolis ardor, rapit ingenii
Vis, & curâ meliore calet,
Dum pia Solymæ recolis festa,
Ritusque pios veteris PASCHATIS.
Alto sic hæc agitas animo,
Possis ut olim prodesse aliis.
Ac in primo flore juventæ
Meditari onus, quod vir subeas.
Macte erecti dotibus animi,
FROSTERE, & propositi cursum
Confice felix.

JAC: HILDEEN.

MEMBRUM PRIMUM.

DEI Optimi Maximi, in genus humanum, savissimi studii innumera existunt exempla. Nam non satis erat sapientissimo Creatori, augustissima corporis specie, admirandaque membrorum elegantia, creare hominem, ni quoque sapientiae suæ radiis uberioribus, seu vi illa naturæ, animis protoplastorum indita, eundem condecoraret. Quid & postmodum Diaboli impulsu, & proprio liberæ voluntatis abuso, luce in intellectu, justitiâ & sanctitate in voluntate, harmonia virium superiorum & inferiorum planè deperditis, non potuit non humanæ fortis misereri clementissimum Numen. E sede itaque Majestatis prodiens, Evangelium de semine Mulieris contrituro caput serpentis, consolatione pronunciat dulcissimum. Et vero, cum intellectus depravatus, præceps in errores ruat, verboque revelato fidem adhibere

non valeat, nisi DEI suffulciatur auxilio; ideo misericors DEUS, imbecillitati ejus consulens atque saluti, non contentus voluntatem verbo revelare, externis insuper signis eandem confirmata dedit, ut id quod in verbo proponitur, externis signis confirmaretur. Factum autem est illud vel sacrificandi ritu primitus, non humano arbitrio excogitato, sed vere divinitus sancito. Homo ex suo ingenio DEUM fingit, nec credit sine signis. Hinc, postmodum singulari adgubernante προσώπᾳ, cum peculiarem sibi eligeret gentem, non satis visum fuit DEO promisso, non satis jurasse; sigillo insuper sacramentali opus fuit, quo Evangelia cœlestia firmarentur. Ita sigillum, pax & quædam quasi salvaqvardia in strage Ægyptiaca, Agnus erat Paschalis. Cujus ratio, quâ nomen, tempus, subjectum atque ritus & alias circumstantias, sistitur in Exodi duodecimo capite tanquam sede istius rei in sac. literis propria, ad illum ergo locum nobis in præfuntia attendendum venit.

MEM.

MEMB. II.

Dum Agni Paschalis evolutionem aggredimur, à nomine initium facimus, siqvidem probatissima illa, & fructu suo minime destituta, Philologorum præsertim consuetudo, præmittendi nonnulla qvæ ad cognitionem nominum faciunt, hanc nobis imponat necessitatem. **נָסָר** igitur omnium Lexicog. consensu, est a radice **נָסָר** Hebræa, cui significationem subsilitio[n]is ut ita dicam transitoriæ, vel præteritionis, & transilitio[n]is tribuunt Hebræi, de cuius usu Malorethico conf. Buxt. in Tiberia. Clavis Masoræ. c. 5. Forsterus in Lexic. exponit per transilivit de loco in locum per intervalla. Nexus hujus significati per radicem, cum significacione nominis **נָסָר**, est in gratiosa illa transilitio[n]e Exodi, de qua textus c. 12. 12. 13. Scilicet mixti Ægyptiis habitabant Israelitæ; Angelus ergo percussor omnis primogeniti Ægyptiaci, dum intempesta nocte per Ægyptum ruit, & in singulis Ægyptiorum domibus,

stragem primogenitorum facit, ubi
sangvinem illum in limine domus ali-
cujus Israëliticæ videt, transilit. Eqvi-
dem eandem significationem, jam no-
strates communiter Philologi conce-
dunt, aut ultiro proponunt & defendunt.
Verum tamen non iis, qvibus pro sua
modestiâ honorem observantiamqve nec
denegat, se opponit D. Seb. Schmidt in
Disp. Theol. Philolog. sed Calvinianis,
qvi cum vocem subtilissimè considerant,
istam ante omnia signif: urgent, dum
hoc ponit assertum: *Vox נסֶה quod tran-
silire, saltare denotet, non potest ex ullo script:
loco demonstrari, adeoque ego quidem ista si-
gnificatione abstineo, nec ex ea qvicquam pro
voce Pesach concludi permitto.* Ex Cir-
cumstantiis Textus videtur id stabiliri
posse, cum actus simplicis transitionis
fuerit, dum Dominus transivit per Æ-
gyptum, qvalis est visitantis singulas
domos, non autem salientis de domo
in domum. Describitur qvippe manife-
stè transitus Domini, qvod fuerit qva-
lis

lis hominis, qvi per plateas circumlit,
 domos observat atqve januas, harumq;
 signa, ubi intrare debeat, ubi non. Jam
 vero homo ita transiens, saltatne aut
 saltum a janua ad januam facit; an ve-
 ro potius procedit, & consveto suo gra-
 du ad proximam pergit? Sane posterius
 videtur dicendum, istumqve gradus
 consveti incessum sic per פסח deno-
 tari. Etsi part: ל, qvæ super notat,
 cum verbo פסח ter conjuncta legatur,
 non propterea tamen saltum denotat,
 sed potius transitum calcando super a-
 liqvem usurpari quoque Hebræis de
 simplici præteritione sine ullo saltu, vel
 ex unica cum verbo עבר constructione
 patet Gen: 18. 5. Qvod signif. transili-
 tionis ex i. Reg. 18. v. 26. deducitur, ופסח
super altare, Vulg. & Trem. reddunt
transilierunt insultarunt: Non tam istud est
 probabile, cum rectius possit hoc loco
 exponi cum B. Luthero aliisque פסח per
 claudicavit. Qvi enim crebrius se se nu-
 mini incurvat, cludicanti similis est in-

gressu. Nec dubium est חס eandem subire notionem in scrip. Expressus enim habetur 2, Sam. 4. v. 4. וְפָל וַיַּפְשַׁח *eccecidit & factus est claudus.* Proinde commodius radix חס exponitur per transitus & præteriit, ut etiam Doct. Calovius id ipsum expressit, eritque nominis sua hæc a radice, deductionis ratio; qvod Angelus percussor pertransierit Egyptiorum regnum, qui vero præteriit in eodem ædes Israëlitarum. Adeoque si חס nude efferas *transitus* vel *præteritio* sonabit. Hæc plerorumq; nostratum etiam est expositio, quâ statim, propriam atque primam esse signif. Nominis חס eandem, quâ transitum vel præteritionem denotat. Nominatissimus Doct. Schmidt contendit verbum חס notare præteriit, si generalius & extra contextum consideretur, in tex- tu vero Mosaico præteritionem peccata remittentis, adeoque non læden- tis, sed lælorem avertentis. Nomen au- tem חס, quamvis ipsi competit forma nominis verbalis actionem denotantis,

non

non tamen exprimit verbi sui formam, siquidem multas significaciones unica forma admittat, neque sit perpetuum istud, ut nomen istius formæ verbale, actionem significet; sed notet **νόσ** primo & proprie, ita ut prior significatio dari non possit, totam sacramentalem sacrificii generalius sic dicti ceremoniam q. e. sacrificium præterireficum. Hæc ille. Nomen **νόσ** in Græcum πάσχα deflexum est. Nec enim πάσχα a πάσχει patior dicitur, quod passionis Christi memoria circa id tempus celebretur, ut quidem Patres existimarent; sed est origine Hebræa vox, indeque concinata, forte a LXX. Interp. ut Drusius notat. Pro Hebraico η ponebatur χ ut in aliis multis, ad finem vero adjecerant η A, ut, solent Cald. & Syri in nominibus propriis, ipsamque aspirationem η mutarunt in tenuem π. Hinc etiam Apostolus in N. T. suum πάσχα mutuarunt, fortean lubentius, quod cruentam veri passchatos passionem aliquo modo exprimeret. LXX. intrep. habent etiam φάσει

in plerisque locis, ut 2 par. 30. & 35. ubi
 $\phi\alpha\sigma\kappa$ aliquoties occurrit. Sic Vulg. in
V:T:Phase habet. Quidam Hieron. va-
riatis punctis ita legisse autumant, apud
Græcos tamen Patres aliquando $\phi\alpha\sigma\eta$ in-
venies. Six. Ama. in Anti Bar. Bibl. $\pi\delta\pi$
antiqua lectione phase dictum esse, ait.
Penacula enim nomina hujus formæ,
solebant exprimere quasi semper in pau-
sa essent $\pi\delta\pi$; & π , γ sive patach fur-
tivum sub σ habeant, sive patach nati-
vum ante σ , per e ex primebant. Noach
Noë, Corach Core, Therach Thare, qvod
exemplum huic genuinum est. Discri-
men inter $\phi\alpha\sigma\eta$ & $\pi\alpha\sigma\chi\alpha$ notarunt Jonsto-
nius de Fest. Heb. & Voss. de ser. vi-
tiis, qvod $\phi\alpha\sigma\eta$ lunam decimam quartam
mensis Paschalis, seu Pascha $\nu\omega\mu\eta\sigma$; $\pi\alpha\sigma\chi\alpha$
vero diem resurrectionis Christi, pa-
scha $\varsigma\alpha\nu\rho\sigma\colon\mu\sigma$, passim significet. Ita
sunt ferias Paschales **Påska** vocamus.
Doct. Sven. in Gym. pag. 84. inter vo-
cabula ab Hebræis in Ling. Svec. deducta
istud habet, quasi **Påska** a $\pi\delta\pi$ vel $\pi\alpha\sigma\chi\alpha$.
Finnis dicitur **Påstinen**. Hujus varias
acce-

acceptiones, operæ haud pretium vide-
tur pluribus recensere; duas tantum
huic instituto convenientes sufficiat in-
digitatione. Scilicet pesach vel pascha
et Agnum ipsum denotare certum est;
qui mactabatur eo tempore, & come-
debatur certis ceremoniis, unde frequen-
tissimæ in scrip. hæc phrases: *mactare*
Pascha, *sacrificare pascha*, *comedere pascha*,
facere pascha. &c. Non tam quemcun-
que agnum pascha nominari planum
est; sed illum, qui jam ad pascha ce-
lebrandum destinatus & sanctificatus est.
Ex analogia script. itidem hæc signif:
manifesta fiet. Nam, quemadmodum sa-
crif: nomina de sua materia usurpantur;
sic idem de voce pesach fieri potest. Hic
significatus nobis in præsentia accepta-
tur. Deinde Pesach vel Pascha et Festum
notare, negari non potest, sumpta voce
pro ejus tempore festo, sive eo festi
tempore, intra cuius aliquem articu-
lum certum, mactari debebat; vel quia
mactationem Agni feriæ statim exci-
piebant. Ita Joh. 6. v. 4. & 12. v. 1. Act.

12 v. 4. & alibi. Doct. Varenius in Exod: Pesach in actu signato dicit transfilitionem: in actu exercito & usu Biblico semper transfilitionis signum, & vel agnum illum solemnem, vel transfilitionis festum, quod in suspendae illius & partim judicariæ: partim gratiose & mysticæ transfilitionis Ægyptiacæ & redemptionis ex Ægypto memoriam, solennibus Ceremoniis anniversaria solemnitate celebratur in Ecl. Israëlis.

MEMB. III.

Tempus quo Agnus Paschalis ex præscripto divino immolari debebat, hic attendi meretur, cum ejus consideratio multum lucis adferat huic proposito nostro. Supponimus heic תקפה נשנה Hebræorum, duplarem tuisse, unam Libræ, alteram Arietis, illa autumno, hæc veri convenit. Annus Communis & politicus, ad mentem qvorundam, apud Judæos a mense Tisri autumnali incipiebat; in quo universam nationem Hebræam convenire notat Buxt: in Lex. Talm. & serviebat contractibus & negotiis secularibus
com-

computandis, &c. ut Joseph. l. i. c. 4. An-
hus vero Ecclesiasticus cœpit à mense
vernali Nisan, qvo firmior esset apud
ipsos memoria beneficij. Afferuerat e-
nīm Sanctissimus ipsos e durissima ser-
vitute, in exoptatissimam libertatem,
qvæ qvasi vitæ qvoddam initium ipsis
videbatur; qvocirca Judæi ab hoc tem-
pore, res non solum memorabiles dinu-
merabant, ut i. Reg. i. videre est; sed
& obtinebat ista temporis putandi ra-
tio respectu festorum & maxime רצלים
qvorum primarium Pascha. Tempus
adeo generale celebrationis pesach, erat
Mensis Nisan, primus mensium anni,
qvem tam singulariter geminato evi-
dentiæ & excellentiæ charactere expri-
mit lex: *Hic Mensis, hic iste mensis vobis*
erit primus mensium, primus hic vobis erit
mensium anni Exod: 12. v. 2. & c. 13, v. 4.
Hoc ipso die egredimi in mense illius florenti
s. Abib. Neque dubium qvin mensis ille
Nisan, licet antiquius nomen Abib,
initium accipit iste a novilunio, qvod
proxime præcedit, aut sequitur, aut in-
ci-

cedit in æquinoctium vernum, seu ingressum solis in arietem, quo tempore sol, vertici eorum, qui palæstinam incolunt, ferme tam propinquus est, quam nostro solstitii tempore. Josephus egregie l. 3. c. 10. Mense Xantico, qui nostris Nisan vocatur annum exordimur, luna decima quarta, sole in opposito arietem obtinente, quandoquidem hoc mense liberati sumus ab Ægyptiaca servitute, sacrificium quod tum fecisse diximus Pascha nominatum, lege jubemur. Idem Christo σύνχρονος Philo in scriptis suis passim inculcat. Quo hæc clarius illucescant, mensisque Paschalis inveniendi ratio appareat, adhuc ex antiquo Hebræorum calendario demonstrandum: vocabis illud non incommodè, post Exodus præsertim, Lunæ solare seu lunare ligatum, juxta mentem accuratissimorum Chronologorum. Cum enim Hebræi tenebantur lunæ cursum, quam accuratissime observare, ob festa sua plura, quæ secundum lunam celebranda erant; hinc emergebat

bat apud ipsos annus lunaris. Qvia
a. annus iste solari minor est xi fer-
me diebus, sit exinde, ut elapsis xvi
annis, menses qvi prius æstivales erant,
fiant brumales & versa vice. Hoc ut
evitaretur, annos suos lunares Hebræi
secundo vel tertio qvolibet anno, per
intercalationem redigebant ad annum
solarem, eidemque coæqvabant: substi-
tuentes mensem Embolimæum וְאַרְדָּה di-
ctum, annum ipsum xiii mensium con-
stituebant. Qvo pacto etiam Pascha,
qvod ex rationibus solis dependebat,
in suum commodum incidebat tempus.
Si enim Neomenia Nisan, uno anno in-
cideret in æqvinoctium vernum, se-
quenti xi diebus æqvinoctium antever-
teret & iterum sequenti xi, hoc est xxii.
adeoque Pascha incideret plus justo an-
te æqvinoctium. Hoc ne fieret per
intercalationem hanc provisum fuit.
Inde Nisan concurrit cum Aprili nostro,
qvoies lunationis cum anno solari fit
adæqvatio. Magis tamen Martio, qvam
alioquin Aprili respondet. Manet in-
te-

terim qvod diximus lunatio propin-
qvior æqvinoctio , sive ante sive post, si-
gnabat primum mensem Paschalem,
Circa hoc æqvinoctium vernum itidem
jam maturescabant fruges in Terra
sancta, inde Deut. 16. jubetur *tempus*
Abib. sive *frugum* *maturecentium* ob-
servari. Pascha ergo circa illud, non
ante celebrari poterat; adeo ut altera
Paschali feria falx posset immitti in se-
getem. Manipulus tantum ex hordeo
desumebatur, qvoniam ob ejus loci te-
porem, primo omnium inter fruges
maturuit, non in usum proprium pri-
vatumque, ipso enim paschatis die &
seqvente, Azymis panibus ex præ-
teriorum annorum frugibus vesce-
bantur: sed ad primitias solemnies in tem-
plo. Manipulus iste Hebræis vocatur
נְסָמָר, qvæ vox significat mensuram arido-
rum, decimam partem Ephæ, qvia
teste Josepho, semotis spicis & paleis
atque turfuribus, ita ut erat siccatus
tus & purgatus, ad altare offerebatur
secunda Azymorum die,

MEM-

MEMB. IV.

Non tam annum, mensem, sed & diem determinat Jehova, quo Pascha quotannis voluit ab Israelitis celebrari. Specialiorem namque ipsius diei characterem expressit Lex, dum diem separationis ag: paschal: posuit x Nisan: diem a. mactationis, celebrationis xiv Nisan. Solent interpretes hic disquirere, utrum vespera quæ diem 13 cludebat & 14 inchoabat, observari debbat, an vero 14 exeunte & 15 ineunte judæos agnum mactatum comedisse statuendum. Posterior sententia communior est atque verior. Nam, quicquid ad vesperam alicujus diei factum aut futurum dicitur, illud nemo de vespera diem illum antecedente intelligit, sed ea, quæ claudit, quod usus scripturæ comprobatur. Nec potest historia Mosaica aliter explicari, nisi Agni Paschalis comedatio referatur ad diem xiv exeuntē & xv ineuntem. Inde, non tantum xiv, sed & xv Nisan, dies audit paschalis. Duplici enim ratione
diēs

dies apud Judæos computari soliti sunt, vel computatione civili & usuali, qvæ siebat a nocte ad noctem, eatenus recte dicitur diem quartum decimum pascha constituere; vel computatione legali a vespera ad vesperam, qvomodo dies festi incipiebant. Lev. 23: 32: Quiden tenus ergo vespera diei decimi quarti, juxta legis dispositionem pertinebat ad diem decimum quintum, eatenus etiam Paschatos dies recte dicitur, quintus decimus Nilan, ut Levi 23 7, 6: *quarto decimo illius mensis inter duas vesperas pascha Iebovæ, in die decima quinta autem mensis hujus, solennitas fermentorum.* Conjuncta namque erat paschatis celebratio & solennitas azymorum, expurgandæque erant ædes a fermento eadem die, qva agnus comedebatur, inde sine discrimine ponuntur. Cœterum circumstantia diei 14 hæc, nihil ad festum Christianorum Pascha facit. In Asiaticis Ecclesiis qvidem post Apostolorum tempora, qvorum consuetudine id fuit roboratum, cum Judæis, Pascha

Pascha Christianorum, decima qvarta die celebratum perhibetur, non ex rigore legis Mosaicæ, neque conscientias ad id adstringebant, aut necessitatem urgebant, quod fuisset Judaismum loco libertatis Christianæ obtrudere: sed salva libertate Christiana hanc consuetudinem observabant. Quæ res cum postea in controversiam venisset, in Nicæna Synodo, orient: & occident: Ecclesiæ conveniebant de definiendo tempore festi Pascha-tos, in memoriam Resurrec: Dominicæ celebrando.

M E M B . V .

Utile non minus quam jucundum judicamus, si aliquo demonstremus exemplo, i⁴ Nilan, Judæos agnum mætasse & postea comedisse Paschalem. Evidem omnia hic producere exempla, quæ extant confirmantia hoc ipsum, nostri non est instituti, cum ea pateant cuivis textum sacrum accuratè insipienti. Sic dies ~~מְצֻרָה~~ מְצֻרָה colligitur ex eo, quod dicatur: *Sicut nobis agnus in custodia ad i⁴ diem hujus mensis, quo jugula-*

B

bunt

bunt eum, &c. Et Num. 33. 3. Totidem verbis dies exitus Israël ex Aegypto appellatur *is dies ejusdem mensis*. Unde facile colligere est diem 14 naturalem fuisse Paschalem, & more Judæorum legali die numerato, illos Pascha comedisse die 15. & exiisse deinde, quæ Paschalem vesperam secuta in monumentum posita est, ut tanquam festus perpetuo celebraretur, Ex. 12. v. 14. Anno iterum seqvente post Exodum, diem 14 itidem observatum fuisse facile patet; respectu illorum vero qui immundi erant in seqventis secundi mensis diem 14 Pascha delatum. Num. 9. Quod etiam tempore Ezech. obtinuit 2. Par. 30. Et constat id in casu necessitatis, puta belli, pestis, defectus frugum &c. usū venisse, sec. Leusd. Unicum tantum si adducemus exemplum observationis diei 14, ejus qvi in Historia Ev. N.T. non infreqvens occurrit mentio, scil. Salvatoris dulcissimi, & difficultatem illā, quæ in illo occurrit si explanemus; non a quoq; nobis merito succensi possit existimamus.

Chri-

Christus ergo Pascha suum ultimum celebrando, tempus legitimum divinitus institutum, nempe 14 Nisan ad vesperam, vere observavit, utpote qui legis alias erat observantissimus. Nam οὐ πρῶτη ἡμέρη τῶν ἀλεύματος ἐν ᾧ ἦσθαι Ἰησοῦ μάρτυρα misere dicatur Christus Petrum & Iohannem, ut pararent Pascha Luc. 22. v. 7. Die namque 14 statim post prandium circa horam 5. diei, nostram II. eliminatur fermentum si Maim. fides ac vespera ejus azyma comedи incipiunt, quae juxta communem calculum refertur ad diem præcedentem, inde audit dies azymorum, ut antea quoque innuebamus, quo Christus pascha celebravit. Judæi quidem eadem tempestate, ἔθουσαν postridie, sed non ἐν ἦσθαι Ἰησοῦ, simile quid B: Schmidius observavit ad verb: Mat. 26. 2. οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ μάρτυρα γίνεται, quod post biduum fit, celebratur, ex judæorum sc. institutione humana, qui ex 14 die mensis primi Pascha in subsequentem rejicere solebant. Nec potuit Christus cum suis interfectoribus Pascha com-

edere. Christus enim post comedendum agnum a Judæis captus est. Mane vero diei sequentis ad Pilatum ductus: ac demum circa h. 6. condemnatus & tandem crucifixus. Quo ipso die Sacerd. sibi cavebant ne ingressu prætorii inmundi fierent; sed iwa Φάγεσσι τὸ πάχα. Cujus diversitatis causam in celebrando paschate cum Docti querunt, mirum quam se huc illucque torquent. Non enim solum in controversiam venit ἡ ἔστι; sed etiam διὰ τοῦ. Authorum itaque sententias de proposita difficultate paucis sic B. Lector habeto. Sunt illi cum primis in triplici differentia super hac re. Quidam Christo dicam inscribere nituntur; alii Judæos damnandos esse hac in parte, censem. Non nemo neutrum horum contra legem fecisse existimat. Græcorum quidem sunt isti, qui Christum tempus debitum non solum anticipasse; sed etiam fermentato pane usum fuisse autumant. Sic, quantum in ipsis est, secant verius, quam solvunt nodum hunc, ut ut implexum.

Ve-

Verum falso istud est, & plane impium dicere, Christum legem violasse, qui universæ legi se subjecerit. Et quis adeo impius qui Christum violatæ legis Num. 9. v. 13. argueret? Annon præterea provocatio Christi ad notitiam Apostol. promptitudo Oeconomi & similes circumstantiæ evincant, diversum ab aliis modum in Paschate Christum nequaquam observasse? Idem de Hug. Grotii opinione habendū est. Distinguit ille inter Pascha θύσιμον & μνημονευτικὸν, illud Hierosol. tantum celebrari poterat. Tale negat Christi fuisse; sed commemorativum hoc vocat, ut Judæi hodie extra palæstinam celebrare solent, comedentes saltim aliquid azymorum cum herbis. Qvod etsi Christus 13 die contiederit, legem non violarit, cum fuerit ritus tantum voluntarius. Hanc sententiam non blasphemia vacare, observavit M. Calovius in B. Illust. qvod Christus neglet a lege divina superstitionem voluntariam secutus fuerit. Non solum azymorum cum herbis amaris usus fuit Christo Apostolisque,

qvin potius dissertis veruis agni Paschalis fit mentio. At in comeditione paschatis commemorativi, nec olim, nec hodierno die penes Judæos exules, agnus paschalis locum obtinet. Conf. Buxtor. in Syn. Judai. Latini ex adverso Judæos errasse clamitant, dicunt enim Judæos extraordinariam occasionem nactos, ansam nempe Christum interficiendi, festum procrastinasse. Hinc & hæc causa absurdâ est, superstitiosa illa pietas, qvæ, qvam præ se ferebant hostes Christi, qvomodo id permisura esset? Peta. Libr. 10 de D. T. c. 16, Judæos vitiosum cyclum secutos lunarem, duos aut tres dies Pascha tardius celebrasse, qvam juxta legem oportebat. Sed si Judæi errarint, qvod integro biduo festum anticiparint, multo magis Salvator illud fecit, qvi integro die ante Judæos pascha fecit, qvod impium est dicere. Vossi: tra. de An. Ch. Petavii secutus, sentit Judæos uno die tardasse, qvia ante æquinoctium pascha agere solebant. Nam cum 14 Nisan ante æquinoctium ca-

de-

deret, unum diem exspectarunt, ut ipso æquinoctii die comederent. Egit censor rem hujus Vossianæ dogmatis D: Strauch in Chron: dicendo: *Omnis certè virum claris: ratio fugiebat, dum hac scriberet, alias en. inepta dogmata tot non congeffisset.* Mera enim somnia sunt decimam quartam lunam primi mensis prævertere potuisse æquinoctium cum novilunio i Mensis æquinoctio verno proximum fuerit. Wil. Langius De An. Ch. speciosam sane adfert diversitatis hujus causam. Scilicet, quemadmodum Ju dæi communiter distinquebantur in Talmudicos, qui traditionibus indulgebant, & Karræos, qui iis susque de quæ habitis Script. admittebant; ita magna semper inter has sectas existabat dissensio, inter alia etiam in celebratione Neomeniarum, Qvamvis enim utriusque Φάσιν sequuntur & in his convenient, non tamen eandem rationem sequuntur in Neomenia constituenda, quando Φάσις haberri non possit. Talmudici namque, si Luna 30 die vel non appareret, vel si quidem appareret, te-

stes non advenerant, qvi authoritate publica ablegabantur ad montium cacumina & alia loca ubi luna conspicere poterat, vel si advenerant examinari adhuc non poterant; mensem priorē 30 dierū constuebant & 31 Neomeniam. Karræi autem de *Φάν* ita pronunciant, ut si luna 30 die visa non sit, debebant etiam exspectare diem 31, & si luna tum videtur, vel aliquot horis ante occasum solis, dies antecedens pro Neomenia habenda erit & is quo videtur secundus dies mensis. Ita enim contingit ut qvi Karræis 2 dies mensis, est Talmudicis primus. Ideo xv Nilan Karræorum est xvi Talmudicorum, quorum opinionē maxima pars plebis sequebatur. Christus autem accessit Karræis. Neuter autem eorum, juxta nominatum Langium, contra legem fecisse dici potest, cum hæ minutiæ in neomenia constituenda, quando *Φάν* haberi non potest, in lege decisæ non sint. Aliter sentiunt non pauci, diversitatisque rationem, quæ fuit inter celebrationem paschatos Christi & Judæorum, deducendam esse

ex ipsorum Judæorum calendarii dispositione, non inutilier docent. Qvod Rabbini inter festum sive tempus ex calculo genitum, & ipsam inductionē ejusdem temporis distinxerint, prohibentes speciatim, ne mensis Tisri Neomenia in אַרְבָּה id est feria 1. 4. 6. nec Mensis Nisan neomenia in בְּרוּ id est feria 2. 4. 6. celebrentur; adeoque ideo Pascha nec egerunt Pharisæi ob Rabb. traditionem iisdem feriis; sed transtulerunt in seqventem. Ex adverso erant inter judæos Karræi dicti seu scripturarii, qui traditionibus rejectis, solas scripturas admitebant, & sic repulsam feriarum susque deque habebant, celebrantes pascha die legitimo. Qvibus etiam Christus accessit. Rabbini autem Christo hoc institutum exprobrare non ausi, ne Karræi seu scripturarii pro communica causa decertantes, Christi patrocinium in se susciperent. Et istas qvidem constitutiones de translocatione feriarū, Rabbini statim initio templi secundi, ab Eleazare Syn. Magni Judice primario, sibi factas dicunt, qvod ex

D: Pauli præceptoris R: Gammaelis fragmentis & libro Sedar Olam probatur. Rationem autem præcipuam hujus rei tradunt. Ne duo Sabbathum simul concurrant, qvod maximam incommodeitatē Judæis adfert; nec toto biduo hac ratione ab opere servili abstinere, vel cadaverum sepulturam differre, vel cibariorum corruptioni abnoxiorum jacturam facere cogerentur. Hinc Magistrorum fatum: *Non facio duo Sabbathum propter olera & mortuos.* Qvæ certè praxis legi Divinæ contraria fuit, qvare merito a Christo repudiatur. Non semel tantum; sed quatror vicibus id a Christo factum pronunciat B. Gerhardus, & verisimile esse ait in tot *Etis*, diversitatem quandam in paschatos die apud Judæos occurrisse, qvibusdam Legis præscriptum, qvibusdam vero traditionem majorum sequentibus.

M E M B. VI.

Specialissima tandem temporis Paschalis circumstantia determinatur in
Le-

Lege, Temporis, qvod est **בֵּין חַרְבִּים**
inter duas vesperas, notatione. Qvod
 intervallum duarum vesperarum sim-
 pliciter qvidem exponitur c. 12. v. 18.
 per vesperam, qvando & Salvator A-
 gnum comedit ὁ θύμος πενουέντος. Sed ad-
 huc dubium remanet, qvænam ὥρα in-
 telligenda, ubinam principium & finis
 temporis μετάξυ δύο επιφέρων ἡμέρας ὥρας?
 Rab. Kimchi contendit unam vesperam
 esse solis in meridiano; alteram solis
 sub Horizonte occiduo. A qvo non
 parum abest Lyra, qvi unam vesperam
 ponit ad hor. 7. ubi sol incipit declina-
 re ad occasum, alteram in noctis prin-
 cipio. Assentit his Godwi: siqvidem
 tempus longiusculum intelligendum sit,
 qvo non tantum Pascha ma>andum,
 sed & Juge Sacrificium offerendum
 fuit Num. 28. 4. Modus eqvidem obla-
 tionis in Talmude expressus hic est, &
 qvidem juxta nostrarum horarum nu-
 merum. Scilicet, Thamid jugulabatur in-
 ter 1. & 2. & offerrebatur media ad 3.

vvod

qvod si vesp̄era Paschatos incideret in vesperam Sabbathi immolabatur inter duodecimam & primam & offerebatur media ad secundam & postea Pascha. Buxt. in Lex. Tal. p. 574. Verum eis si tempus hac ratione juste numeretur, non tamen ista opinione bene statuuntur vesperæ: neque enim meridies ullo modo dici potest vespera, nec unquam in tota scrip. sic sumitur. Præterea nihil est qvod prohibet quo minus Thamid cum Agni paschalis matatione jugulari poterat, non tamen pascha offerretur ante juge sacrificium; sed debebat illud seqvi, quia sacram ordinarium præferendum fuit accidentario. Sic Reitzius. Expressè quoque Josephus dicit vespertinum sacrific. obiri solitum ἡμέραν ὥετο Aben Ezra & Gerundensis definiunt tempus duarum vesperarum, hic per mixturam diei & noctis, qvæ mox post occasum solis contigit, ille per unam vesperam intelligit tempus, quod proxime sequitur occatum Solis, per alteram

ram radiorū solarium ex horizonte sub-
 ductorum, ut non amplius in nubibus
 appareant; intercedit crepusculum, qvod
 unam & tertiam partem horæ duraret.
 Mirum in modum vexat hanc Doctiss.
 Rabbini sententiam Scaliger in E. T.
 l. 4. En iucur criticum, inquit, atque post
 occasum solis sequens incipit dies civilis, i-
 gitur Iudei mactassent is non 14, in quo lex
 id facere jubet. addit, illud intervallum esse
 sesquihora, qvod indignum est Doctore He-
 bræo & Astrologo. Nam comedere agnum post
 solis occasum est legem ignorare; putare sesqui
 hora spatiū crepusculum durare in Terra
 sancta, est inscitiam Astronomiæ prodere. Qvan-
 quam etiam alii nullum delictum vide-
 ant, propter quod ita tractari debeat.
 Qvicquid sit, impossibile tamen fuit in
 tanta temporis angustia Pascha immo-
 lari & qvomodo tum agnus cædi, ex-
 entari, aptari, assari &c. potuit? Acce-
 dit, quod in inclinatione poli 32 crepu-
 sculum exiguo duret tempore, qvod
 beneficio globi haberi, adeoque mora
 ejusdem determinari potest. Circa e-
 nim

nim arietem tam est angustum, ut potius συμη χρόνος: quam χρόνος vocari debat. Receptissima verissimaque tandem est illa sententia, juxta quam prima vespera incipit ab hora nona exacta Iudeorum, quando sol absoluta magna diei parte, ad occasum vergit atque ad finem diei inclinantis pertinet; altera vespera est, ab undecima exacta. Fatetur id ipsum Josephus Atiqvitatis Judaicæ optimus promuscondus ab hora 9. usque ad solis occasum, horam undecimam, paſcha mactari & manducari solitum, quod intervallum est inter duas vesperas. Reitz: tempus pomerid. per οὐρανον ita vocatum censet. Ad præceptionem hujus rei tenendum, Hebræos dies tam Civiles, quam Naturales in quadrantes distribuisse. Civilis τὸ παράγεντον habuit quatuor משמרות seu vigilias, ערב בקר mane & צהרים sive claræ lucis vigilias duas ascendentis & descendenter Solis. Naturalis vero ἡμέρα quatvor itidem partibus constituit: Qva partem diurnam prima fuit ἡως dia-

luculum & lux iniens, secunda & tertia
 μέσην ἡμέρας, **צָהָרִים**, habens duo **κόμματα**,
 patentis lucis, unam ab hora tertia ad
 sextam, alteram a sexta ad nonam, qva
 Sol procedit in robore suo, 4 denique
 δάλη, ab hora nona ad noctem usque:
 atqve hæc fuerint duæ illæ vesperæ, u-
 na diei inclinantis a nona, altera noctis
 ineuntis ab hora diei ultima. Circa
 qvod tempus ritus mactationis, a nona
 circiter ad horam decimam duravit, qvia
 dicitur inter duas vesperas ut Calov. Af-
 fationis deinde ut & manducationis ri-
 tus, qvi longius in noctem extendebar-
 tur postque solis occasum absolvebatur.
 Istud intervallum vocabatur etiam **ערוב**
 & **ἐσπερσμός**, qvo in ProSabbathis &
 profestis coquebantur edulia, quæ post so-
 lem occasum, ubi incipiebat Sabbathum;
 neqve coqvi neque parari fas erat: at-
 que hoc ipsum tempus proprie erat,
 οὐαὶ σε χὴ ad cuius initium Dulcissimus
 noster Salvator JESUS in cruce cla-
 mans voce magna emisit spiritum, eo-
 dem scilicet tempore quo mactari de-
 be.

bebēbat Ag: pascha: & Sacrifi: Juge, nobilissimus J. C. typus.

M E M B. VII.

Postquam sic tempus Pasach notavimus, ad ipsam Substantiam nunc accedimus & quidem ad agnum paschalem. Exprimitur ipse Agnus nomine I. Generico, quod est **אֵשׁ** notans parvam pecudem & tam, de ovino genere quam de caprugo partum significat: itaque una voce latina reddi nequit.

LXX. interp. laxius nomen sumere πρόβατον **אֵשׁ** etiam reddiderunt per χιμαεραν hædum Deut 14. v. 4. **אֵשׁ** itaque agnus esse debuit, sive ex grege ovium sive caprarum, indiferenterque se habet ad **כָּבֵד** parvam pecudem ex ovibus & ad **עֲזֹם** **אֵשׁ** parvam pecudem ex capris ut Deut. 14. v. 4 patet. 2. Insignitur agnus nomine qualitativo idque (*a*) respectu Physicæ perfectionis, quia operiebat eum esse **תְּמִימָה** *integrum*. Vulg. absqve macula, recte illud, si per maculam intelligatur defectus vel defor.

formitas aliqua in parte corporis, aliás macula coloris, vel in varietate pellis posita, non faciebat illegitimum Pascha. LXX. h. l. πέλειον, eodem sensu ἐνταλῆ γυναικας dixit Lucian. de sacrif. Explanationem hujus vocis habes Lev. 22. v. 22. 23. 24. Deut. 15. 21. (β) respectu Sexus זכר debebat esse Masculus. Causa istius traditur ab Auctori bus, & quidem potissima hæc à Dorscheo, ut pulchrior esset inter typum & antitypum Christum consensio, qui non tantum est זכר, sed & גבר, quo nomine appellatur, tum ratione sexus, ū roboris Jer: 31. v. 22. Atq̄ hinc est quod Christus filium hominis se appellari. (γ) respectu ætatis בָנֶשׁ נַחַד debebat esse anni filius s. anniculus LXX. εναύτων, in perfecto scil: ætatis statu. Agnus qui anni ætatem non superavit, nec fuit infra octavum ab ortu suo diem, idoneus jam ad Pascha constituebatur secundum Hebræorum. Nihil in mundo absolute perfectum censebant, usque dum Sabbathum transferit, ideoque agnus acceptus non est, ante octavū diem,

cum & Levit. 22. 27: id sit prohibi-
tum. Insuper si horâ unâ ille agnus
superaret annum, reprobatus fuit, qvia
dicitur: *Macculus, anniculus.*

MEMB. VIII.

Cæterum duplicem immolationem
fuisse, colligunt nonnulli ex eo, qvod
Agnus & hædus mactari debeat. Occa-
sio errandi fuit vulgata versio, qvæ, qvod
in Fontibus de uno agno paschali di-
citur: *sive sit ex ovibus, sive ex capris,* ad
distinctum ab illo agno hædum retu-
lit, & nescio qvem capricornum hic
introduxit, ita reddens: *juxta quem ri-
sum tolleris ē hædum,* sensu planè alio, qvam
est in Fontibus. Scilicet ex ignorantia
particulæ copulativæ vnu, qvæ quando-
que solet accipi pro *Naut,* sensu disjun-
ctivo, interpretatio hæc est. E qua versi-
one nonnulli duo distincta sacrificia agni
& hædi hic præcipi, fallo credidere.
Unde qvidam etiam interpretes, teste
Lyrano, duplicem statuunt mactationem,
alteram agni, die decima mensis Nisan,

al-

alteram vero hædi, die decima quarta ejusdem. Qvæ opinio Textui non congruit, cum in descriptione actionum Sacramentalium, unius tantum peccudis fiat mentio. Chaldæi & Græc. metaphraſtæ ac commentatores, tum Rabbinici, tum alii, alternativè ovem, aut si quis ea careat, hædum immolati debuisse obſervant. Ut teceamus, quod apud Gentiles, qui per *κακοληπίδην* eâ parte, ut in aliis multis, Israelitas imitati sunt, agni in sacrificia quoque assumti sint, teste Per. Valer. in Hierog. Qvam in rem, de hædo non excluso, conspirant veteres, ut & Hebræi in Ex. Tract. Corb. Pascha: *Non mandante pascha nisi de ovino & caprino genere tantum.* Unde perperam negat Burgenſis: hædum vix ac ne vix qvidem adhibitum, quare? quia tum sol est in ariete, quem verebantur Aegyptii, non autem in capricorno: & adeo hic erat iudicium in Deos Aegyptiorum. Certè licuisse vi institutio-
nis divinæ, non ſolum agnum usurpare;

sed etiam loco agni hædum, patet. E-
 bræa enim proprie ita sonant: erit pecus
mascula ex agnis, aut ex hædis accipietis eam.
 usu tamen frequentissimum & penè
 solum obtinuisse, ut agnus usurparetur.
 Danh. in *uulg.* scribit: ordinariè ac ex
 antitypi respectu in usu vix aliud pecus ob-
 tinuisse quam agnum, agno vero deficiente
 hædum fuisse adhibitum. Quidam confuso
 adhuc populo, hædum, postea Iverò
 Israëlitas non nisi agnum usurpasle exi-
 stimant. Alii sensum verborum: *ex a-
 gnis & capris accipietis eum,* hunc esse, quod
 agnus ille ex communi grege sit tollen-
 dus, fuisse enim ovium & caprarum gre-
 gem promiscuè conjunctum, vel ex Gen.
 30. v. 32. c. 31. v. 38. patet. Occasio agnorum
 offerendorum videtur fuisse, quod occa-
 sione pecudum in Ægypto commodissi-
 mam habitationem adepti sint Israelitæ:
 Causa autem cur agnum elegerit DEUS,
 non fuit ab Ægyptiis petita, ut Lyra
 vult, quod illi Jovem in figura arietis
 coluerint. Sic enim vitulus vel aries
 adhibendus fuisset. Sed quia agnus est

ani-

animal mundum & simplex & Typum Christi refert Es: 53. v. 7. Qvo facit traditio Hebræorum, Messiam eodem die, qvo ipsi liberati sunt, per Pascha ex Ægypto, plenam libertatem Hebræis allaturum. Hinc voce ἀπόστολος & ἀπόστολος in antitypo Sp. sanctus in N. T. delectatur 1. Pet. 1. 19. Ap. 13. 8. quo paulus & syrus ἀπόστολος reddit Joh. 1. 29.

M E M B. IX.

Non tam agnum; sed & bovem ad Pascha requisitum fuisse, author est R: Moses filius Amrami: illum primo Paschate in Ægypto solum obligasse, hunc postea in terra Israelis etiam immolandum putavit. Probatio erat e Deut. 16, 2. ubi **וְאַתָּה בְּקָר בָּקָר** conjunguntur & maectare Pascha Israelitæ mandantur: Et maectabis Pesach D E O tuo **וְבָקָר אֶת** de peccatis & bobus, ut vulg. vatab. & alii vertunt. Et sanè si ista concederetur versio, non videtur Rabbinus solidè posse refutari. Aut itaque contendem interpretationem falsam esse, aut in-

C E

ter-

terra Israelis bovem licuisse in Sacra-
 mentum adferre. Posterius nemo fa-
 cilè concesserit. Ergo prius. Talmud, &
 Onkel. Chaldæ. interpretantur in hunc
 sensum: *Et mactabis Pesach Domino tuo*
de pecudibus & de bobus sacrificia festalia pa-
cifica. Rectius omnibus R: Mosse Ge-
 rund. qui explicat: *Et mactabis tam Paschæ*
Dominio, quam pecudes & boves in sacrificia ad
laetandum in festo. Necq; enim dicitur **יְמִנְחָה וּמִבְרָה**
 ut allas in sacrificiis stylus si mate-
 ria describatur, tò **יְמִנְחָה** quoq; generalius
 est, quam ut ad materiam Pesach restrin-
 gatur, comprehendatque non agnos-
 tantum & capras anniculas; sed etiam
 matres & arietes, capros caprasque.
 Fuere equidem Paschate alia quædam
 sacrificia oblata, quæ cum Agno pa-
 schali confundi non debent, utpote quæ
 distinctissima erant. Scilicet (**א**) pe-
 sach tantum erat agnus, at sacrificia
 oves & boves (**ב**); Pesach erat obje-
 ctum mactationis vespertinæ, oves au-
 tem & boves pro sacrificiis paschali-
 bus

bus usurpabantur τῇ δευτέρᾳ, τρίτῃ &c. τῶν
αζύων (3) Pelach a patrefamilias
maectabatur in singulis domibus, at
victimæ illæ non nisi à sacerdotibus.
(7) ibi fuit solemne & anniversa-
rium epulum, hic sacrificium. Pa-
tet illud quod dicimus, vel ex San-
ctissimi Josiæ paschate 2. par. 35. v. 7.
seq. ubi satis expressè distingvun-
tur boves, & agni hædique in pascha-
im, illi dabantur in sacrificia pacifica
festalia, hi in sacramentum. Notavit id
Rambam ad Deut. 16. v. 2. Cujus verba
hæc sunt : *En expressè dicit, quod agni & fi-
lli caprarum in Pascha im dati sint, non autem
ipsæ capra & boves.* Rursus clare dicit, quod
boves quorum facit mentionem, fuerint ter-
mille, fuerintq; sancta, que in ollis exsisterint,
ad festinanter adferendum populo, ut comedea-
rent ad satietatem, ut se res habet in Chagigah,
quam per traditionē acceperant doctores nostri.
En ! habes etiam hic traditionem de Cha-
gigah Talmudicam. Non est dubium
qvin illa traditio, cuius Talmude injecta
est

est mentio, ex victimis Paschalibus, ex istis saltem postremis Templi secundi temporibus, derivata sit. Atqui Rabbinī Chagigoth interpretantur, non tantum de sacrificiis, qvæ eodem die quo Pascha & vespere mactarunt & comedērunt; nam cum unus agnus familiæ non sufficere videretur, inde aliæ epulæ adjunctæ fuerunt, adsumtæque ex sacrificiis pacificis, ut vescerentur ad saturitatem: sed etiam de redintegratione festi, quasi secunda die iisdem ceremoniis ac prima adhuc utentes, explicant, eandemque ferè super primæ azymorum solennitatem extollunt. quod Otto in Lex. p. m. 456. ex mente Rab. executus est, non tam strictam reqviri afferens comparationem, ad diem primum festi ac Chagigah, cum majus quid erat Chagigah. Verum male illud, iudicio D. Varenii, cum Chagigah illa, posito licet tali ejus ritu, non fuerit nisi imaginaria quædam μίμησ s. repetitio paschatis.

MEMB.

MEMB. X.

Immolatio Agni Paschalis peracta primum in Ægypto, dein in deserto, postea constituta republica Judaica, non potuit fieri extra Jerosolymam; non tamen ex inde intra שׁכִנָה קֹדֶשׁ, ubi arca & tabernaculum, qui locus post tempora Davidis fuit templum. Expressæ habet lex Deut. 16. v. 5. *Non poteris mactare agnum in una portarum tuarum.* v. 6. *Sed in loco illo, quem Deus elegit, ut ibi habitet nomen ejus, ibi mactabis agnum illum.* &c. Omnes ergo vi istius legis convenire Jerosolymam debebant; ibique qvivis pro se paterfamilias, Pascha sibi suisque immolabat. Posterioribus vero seculis, cum religio in oblivionem venisset, multique verum immolandi modum ignorarent, Levitæ pro ipsis agnos mactarunt, ac Pascha præpararunt, ut ex 2. Cron. 30 cap. appareat. Idem postea quoque observatum fuit, cum Judæi ex Capt. Babyl. reversi, paternorum rituum ignari essent. Atqui etiam, cum Judæi per universam terram essent

essent, ut si quis ignarus modi offerendi
 Paschatos veniret, is pro se Levitam ha-
 beret, qui immolaret. Præterea, cum
 plurimi qui ex longinquis oris venerant,
 commodum satis hospitium Hierosoly-
 mis habere non possent, ubi agnum præ-
 pararent: locus quidam publicus circa
 templum ordinatus fuit, ubi multa agno-
 rum millia in certis fornacibus præpa-
 rabantur, unde advenæ omnes, agnos Pa-
 schales habebant. De his loquitur Tal-
 mud. Promiscuè tamen in loco qvovis
 honesto & familiari Hierosolymis, a-
 gnus macari poterat. Sic Christus Pa-
 scha celebravit in cœnaculo Ierosolymi-
 tano. Philo affirmat Pascha potuisse im-
 molari etiam extra Jerosolymam, dum
^{ιερός γεγίαν} tribuit πάντις ἔθνει πανδημίᾳ, illisq;
 qui Jeros: non ascendebant. Erat eqvidē
 hoc DEI summum beneficium in usum
 non tam sexus virilis, qvam fœminei,
 adeoque parvolorum & servorum in-
 stitutum, qvod non videtur posse ad so-
 lam Hirosolymam restringi; siqvidem
 universæ familiæ maxime Christi tem-

po-

pore, ubi Judæi dispersi per ὁμελέην, qvotannis ascendere neq; viverant, qui tamen μυημόσιον e domo servitutis, per hoc sacram. habere debebant, imo sub anathematis omnes fulmine obligati per Num. 9. 13: extra casus istic expressos, qvi tamen jubebantur secundo mense, sub ejusdem anathematis committatione, Pascha celebrare. Qvare heic monent Philologi distinguendum esse inter *mactationem agni & celebrationem festi panegyricam solennissimam, cum solenni sacrificiorum Paschalium oblatione conjunctam, regularem & ordinariam, quæ obligavit ad locum, quem elegit DEUS, & representativam & recordatidam, qvando etiam in aliis oppidis extra Hieros. ex pulchra piæ recordationis imitatione, agnos domi integros assare in Paschate potuerunt, atq; ve adeo Pascha celebraabant agni Pasch. esu in azymis.* Qvenst. in A:B: B. Danh. *Extra hunc locum Hebræi extores ac dispersi aliquid sibi indulserunt, ac μυημονεύματος Pascha recoluerunt, sed θύμον non potuerunt.* Nec Judæi dispersi am-

amplius adeò agnum mactant Pascha-
lem. Ad hanc enim oblationem, ut cæ-
teras alias, neminem obligari dicunt, nisi
in terra Canaan, qvæ sola pura & san-
cta est regio, reliquæ vero pollutæ &
impuræ.

MEMB. XI.

Ritus atqve Ceremoniæ Agni Pascha-
lis, vel sunt *communes* & *generales*,
qvibus, tum solennioribus in festis, tum
conviviis utebantur rigidi observato-
res, *vel speciales* & *singulares*. De qvibus
heic nobis aliquid dicendum. Igitur
jubebatur Paterfamilias in Israël, ad-
scito, si ad unam pecudem edendam fa-
milia & domesticorum numerus non
sufficeret, vicino, segregatam, explo-
randi vitii, & meditationis s. ritus illius
scrutinii causa parvam pecudem die 14.
inter illas quas meminimus vespertas,
jugulare, & illito sangvibus poste & su-
perliminari, integrum totamqve pecu-
dem assare, assatam certis ceremoniis
tortam comedere, vel si qvod reliquum
esset, antelucanis ignibus comburere,
festi

festinatione tam re, quam gestibus di-
lucidè monstrata. Primum ergo inter
ritus Paschales actionesque, quod ven-
dicat sibi locum, est: Agni Paschalis Se-
gregatio. Segregabatur namque agnus,
decima die primi mensis, & custodie-
batur ad decimam quartam. Rabbini
testantur toto illo quatriduo, agnum li-
gatum in ædibus in hypocausto ad ful-
crum spondæ jacuisse, ut in omnium
conspictu versaretur, & domesticos de-
digna præparatione admoneret; sicque
de summis DEI beneficiis conferendis,
prostaret occasio. Ast non patet e Scrip-
tura s. ista quatriduana ligatura, jube-
tur tantum ut sit in custodia. Conten-
dunt hunc separationis ritum quidam
non fuisse perpetuum; sed tantum pri-
mi Paschatos, utpote cum Israelitæ oc-
cupati essent in præparando se ad re-
cessum ex Ægypto, adeoque ne pro-
pter istas curas, huc illucve distracti, a-
liiquid insolentius agerent, agniique ido-
nei comparatione impedirentur, a Mo-
se

se imperatam fuisse separationem agni, ut ejus aspectu & voce, de exitu imminentे monerentur & requisita agni rectius attenderentur. Inde dubium pronunciat esse Calov. in B. Illust. num separationis ritus perpetuo observari debuerit potueritque, maxime, ubi Ierosolymam ex omnibus locis convenire debuerint. Vero similius autem videtur aliis (qvorum opinionem retulisse nobis sat erit) ritum hunc perpetuum & ordinarium fuisse, cum, & antiquorum hac de re extant testimonia ut Epiphani, qui suo adhuc tempore, quatriduam assertationem obtinuisse apud Judæos, testatur L. de Hær. citante Qvenst: & hic ritus præterea Christum a peccatoribus κεχωρισθεντος adumbrasse credatur. Qui separari quasi & sanctificari debebat ante mactationem pro nobis, per ingressum in urbe Jeros. factum Do. Palmatum, quatri-
duo ante passionem.

MEMB. XII.

Agnus separatus & per quatriduum custoditus postea mactabatur, per

וְנַעֲשֵׂה illud exprimitur, generaliter *mactationem* & *jugulationem* notat, significatque proprie *expanso corpore jugulare*, ut copiosè effluat sanguis. Per חַדְבָּי itidem & θύειν actus *mactandi* intimatur, quatenus abstrahit vel intentione epuli vel sacrificii proprie hic dicti: datur namque mactatio solennis extra intentum sacrificium proprie dictum, exemplo vitulæ Deut. 21: Erat mactatio divinitus ordinata quædam præparatio, ad manducationem & fruitionem. *Talmudistæ* tradunt mactationem peractam fuisse in tribus cœtibus in atrio certo, & omnibus disposito loco, quem cum omnes capere non possent una vice, omnem multitudinem in tres dividebant cœtus, & unus post alterum sua pañchata mactavit, agnosque in atrium vulgo humeris portavit, quæ portatio vocatur *הרכבה in Pesachin.* c. 6. Qvam traditionem suis relinqvimus authoribus, nobis veriora sequentibus non usq; adeo arridet, cum & antea innuebamus, Pascha in qvovis honesto loco potuisse mactari. Si autem qvis

qvis hæc a Talm. tradita, de loco in peregrinorum aliorumque usum ad templū præparato, intelligere voluerit, non refragamur. Fiebat mactatio cultro acutissimo per jugulum animalis ducto, conjunctamque habebat excoriationem, exenterationem, purgationem & sanguinis a corpore separationem. Petrum Apost. μάχαιραν gestasse agni causa, qui mactatus erat & periculi imminentis metu, cum Dominus comprehendenderetur, auctores sunt Chrysost. & Theophyl. Est procul dubio illis μάχαιρα secessita, aut culter victimarii. Ita Hellenistæ Patri fidelium, & Homerus Agamemnoni in sacrificiorum & victimæ usum μάχαιρα tribuunt. Ut ut sit, glossarium Henric. Steph. μάχαιρα, τὸ κόρυφέν εἰσιν, sica. Idem, μάχαιρα ποίον, cultellarium interpretatur. Hebræis eleganter חַלְבָּד. Præterea nulla fiebat in mactatione agni partium ullarum refectionio, non crurum confractio, nulla quoque in partes & frusta dissektionio; sed integra prorsus relinqvenda omnia, ita ut nullum os confringeretur, cuius ratio non erat nisi Typica.

MEMB

MEMB. XIII.

Non solummodo Agnus mactari debbat; sed & sanguine illius superliminaria & postes ædium signari, quæ sanguinis alpersio. Neque enim sanguis agni, pedibus fuit conculcatus; sed in $\eta\delta$ pelvi & vase, quod ad limen domus constituebatur, ut in promptu esset, exceptus fuit, quo postes & superliminaria ædium, eo possent illiniri. $\eta\pi\rho\omega$ superliminare, quidam exponunt fenestram in superliminari, per quam ex alto prospicitur super pulsantem fores. Quod super utrumque postem & superliminare sanguis aspergi jubetur, non bene ad signum crucis trahitur, quasi superliminare, & utriusque postes, referrent figuram furcae, talis scilicet π , quæ crux vocetur: quod signum etiam Ezech. 9. v. 7. adhibitum nonnulli censent. Nec heic præcisè domus intelligendæ ab architecto extructæ, & postibus ac januis firmatæ ac munitæ. Tales enim, nec omnes Israelitæ habebant, nec in deserto habere poterant.

D

Por-

Porro, fiebat aspersio fasciculo hyssopi.
Qvænam fuerit herbæ species, qvâ asper-
gilli loco uti debebant Israelitæ, non con-
venit inter Doctores. *Piscat.* & *Rivet.* de
libanotide, qvæ vulgò Rosmarinus ap-
pellatur, intelligunt, qvod ea planta ad
aspergillum videatur aptissima. *Lud.* *Lem.*
de herba qvadam, qvam vocat capillum
veneris, explicat, qvod exigua sit &
parieti adhæreat, e.i. Reg. 4. 33. *Rab.* *Ki-*
michi putat esse herbam, quam latini o-
rigani mappellant. Peculiaris sententia
est *Heinsii in Arist. sac.* scilicet per lanam
succidam exponens, eam à Græ-
cis ac Latinis cœlypum dictam fuisse.
Proprie autem cœlypum esse lanam,
qvæ circa sedem ovium sordibus
infecta, reperitur. Unde ὁσπει καὶ ὁ-
σπει, talium lanarum sordes. Et hanc
lanam, in Passione Christi etiam adhi-
bitam fuisse censet. Mihiem namque
spongiam & lanam succidam sumpsisse,
atqve utramque, cum in aliut usum
appositæ in eo loco essent, nimirum ut
abstergendo sangvini, & mitigandis vul-
ne-

nerum doloribus inservirent, militari petulantia aceto implevisse, ac jam morientis ori admovisse. Hanc *Heinsii* sententiam modestè explicat *Lud. de Dieu*, putatque ipse calamum odoratum, in passione Christi adhibitum, & herbam hyssopum, ad refrigerandos sensus, restaurandosque spiritus Christi. Sed contrarium edocet inimicorum Christi mala mens, malus animus. *Cajnub.* Eliā quodam opus esse dicit, qui explicet, quid sit hyssopus. Commodissimè intelligitur de herba hyssopo, quam August. vocat *humilem herbam medicinalem, purgandis pulmonibus aptam, saxo hærentem radicibus.* Quod autem arborum generibus annumerari videtur i. Reg. 4. 33. Illud ita diluitur. Heb. ρυ & Græ. δένδρον commune nomen est, lignum significans & arborem; si lignum est, utique isto nomine *Hyssopus* dici potest, etiamsi arbor propriè non sit. Est namque planta ligneis ramis. Deinde Salomon non præcisè indicat duo extrema in genere arborum, sed plantarum, *Cedrum*

nempe & Hyssopum. *Calob.* in *B. Ill:* Ex hyssopo itaque in fasciculum collecto siebat aspergillum, quo sanguis victimarum & aqua lustralis, adeoque sanguis agni aspergebatur. Docent autem Tali præceptum בְּנֵי נָא fuisse, ut constaret tribus caulis, qvibus essent tres culmi seu ramusculi. Fasciculus ille filo coccineo ad baculum cedrinum alligandus erat. Baculus autem iste cubiti, fasciculus Hyssop palmi longitudinem habebat. Atque ita intingendus in sanguinem, ut aspergi ille postibus & superliminari possit. Hanc Ceremoniam aspersoris, ad primam duntaxat Paschatis celebrationem pertinuisse, statuunt *Trem.* *Jun.* *Rivel.* cum aliis. Quia siebat sanguinis illinitio primum, ob angelum vastatorem transeuntem, neq; commode videtur potuisse observari, cum Jerosol: Paschatis causa adscenderent, nec uspiam alibi in repetitione ejus fiat mentio. Alii probant, non minus actum hunc esse sacramentalem, quam mandationem agni, cum

præ-

præcepto illinendi, sub jungatur de perpetuitate mandati v. 24. observabis rem istam pro statuto in seculum. confer Num. 9. v. 3. Pascha debuit fieri juxta omnes ritus suos. Prætertum cum & fuerit egregia figura, sanguinis in Eucharistia exhibendi.

M E M B: XIV.

Affatio Agni erat præparatio ad man-
ducationem. Ne comedetis ex eo crus-
dum, aut coctum in aquis, sed igne assatum.
¶ non habet fratrem in Script. deri-
vant nonnulli a rad. ¶, cuius in Niphah
rumpendi ineft significatus. Unde per
fractum, ita ut non debuerit in frusta
dividi, hoc ¶ exposuerunt contulerunt q̄ cum
illo: os non confringetis in illo, quidam Rab-
bini; sed jam ante DEUS integrum af-
fare jussit agnum, nec vocem significare
disiectum probari potest. Rectius ergo
natales debet suas ¶ Arab. ling. ubi crudi-
dum & semicoctum importat. Ita & Chal-
daeus & Ab. Ezra exponunt pro carne cruda
& vivida. Nec vetatur hoc interdicto
fōhū, ne elixetur aut semicruda sit affatio;

sed mandatur, ut sit perfecta. Voluit autem igne assari potius, quam elixari, tum ob celeritatem præparationis, qua opus erat in ista festinatione, tum quod modus ille credatur esse antiquissimus; seu ut typi ratio magis compareret. Assandus itaque erat agnus totus, cum capite, intestinis & visceribus, purgatis primum, & in locum suum repositis, vel inter assandum ad latera ligatis. Omittimus hic anxias illas observationes, quæ a *Talmudistis* traduntur, assationem concernentes; solummodo notamus illos fabulosos, quod caro non in veru ferreo, quia ferrum calefactum vim habet consumendi; sed in ligneo, præsterim quod esset e malo granato, assata sit. Alii veru mali punicæ, quæ frequens Ægypto, ut Plinius docet, in hujus sacra: usu mansisse statunt. *Just: Mart.* refert agnum, in crucis forma expansum, assatum fuisse, ita ut paxillus rectus ab imo usque ad caput trajiceretur, alter trasversos armos agni distenderet.

Tal-

Talmudici docent fornaces fuisse exstru-
etas assandi agni causa, quibus belli casu
dirutis, differebatur Pascha, donec redi-
integrarentur.

MEMB: XV.

Quilibet Paterfamilias, cum suis do-
mesticis, Agnum segregatum, ma-
statum & postea assatum, comedebat.
Nam cum universus populus, in tribus,
quod notissimum, divisus esset; tribus
in familias aut patrias, atque haec in
domos, aut *κατ' οίκους μετέπειται* h. e. *jxtus*
domos singulas dividebantur. Notum au-
tem singulis præfuisse *בְּעֵל חַבִּית* qui *Pa-*
tres dicebantur. Qui & præfides in cœna
fuere paschali, & tantum numerum
procuravere vicinorum, si domestico-
rum numerus non sufficeret, quan-
tus ad consumendum agnum sat vide-
rерetur. Ex *adultis & circumcisis* ad an-
nos discretionis progressis, iste nume-
rus adimplebatur. *תָמִימִים immundi vero,*
בֶן נֶכֶר qdānōn effent de familia; sed *θρησκεία*
faltem Israelitarum, servi imperii incircum-

cis, inqvlini gentiles, ad 6 annos conducti,
ut exirent Sabbathico. Communiter autem o-
nnes, qbi manerent in præputio, a Pesach
removebantur qvam accuratissimè. Sin-
guli agni, a singulis fodalitiis seu contu-
berniis manducabantur, qvæ Josephus
Φερτηῖς vocat. Sic, in færis Gentilium
qvoque Φερτηῖς & Atheniensibus Φελεάζev.
Constabat hæc Φερτηῖa non pauciori-
bus, qvam decem hominibus, inclusis mu-
lieribus, juxta Joseph. Alii numerum illū,
traditionē suam debere putant. Cum
nihil de eo Script. dixerit hic, nihil aliis
locis meminit. Eos tamen reqvirit, qvi
sufficerent ad eum. Comestio ita in-
stituta fuit, ut nihil relinqueretur in cra-
stinum, aut qvod supererat, igne ab-
sumendum esset, utpote ossa cum reli-
quiis. Nolebat enim DEUS rælia, aut
corrumpi, aut in profanos cedere usus,
qvæ in sacris adhibebantur; idcirco de
Eucharist. sacrificiis, id diserte curavit DEUS
Lev. 7. Ita etiam in ver. Eccl. institutum
fuit, ut igne cremarentur, qvod super-
esset

esset in Celeb. Eucharistiae, atque etiam postea statutum, residuum ex Eucharistia pueros e ludo literario electos comedere debere. Hinc, quemadmodum Philoni Pascha est *ἀλεκτήριον*, id latine recte vertas, propter viam, id est Fab. interprete proficisci gratia; ita in sacris propter viam gentilibus usurpatum ut Macrob. sat. l. 2. c 2. *sacrificium apud veteres fuit, quod vocabatur propter viam, in eo mos erat, ut si quid ex epulis superfluisse, igne consumeretur.* Hinc Catonis jocus est: nam & Albidum quendam, qui cum sua bona comedisset, & novissime domum, quae ei reliqua erat, incendio perdidisset, Proterviam fecisse dicebat, quod illud, quod comesse non poterat, combussisset. Esculenta una cum Agno Paschali DEUS comedi volebat. Obligabat ergo (1) תורת מצות Lex de azymis panibus nullo fermento infectis; quorum eius postea continuabatur per integrum septiduum. Primum quidem azymos requirebat panes, angustia temporis & festinata necessitas abeundi,

priusquam massa fermentari posset; sed
DEUS necessitatem in mysterium vertit.
Duplicem hic requiri eradicationem fer-
menti ajunt Judæ. magistri: *Et a panibus*
& a domibus, ne forte inscios fermentum
attingat. Quod etiam Ex:c. 12.v.15.19. pro-
batur. Et tam curiosos isthoc in negotio
Judæos fuisse constat, ut quidquid fer-
menti reperiebatur, inderent in aliquam
cistulam, vel in aliquem locum alium,
in quem mures venire non poterant,
vel vulcano, ut aliis placet, darent. Ut
enim memoria vivacior est, ex Iesu & ex-
perientia rei similis, ita in memoriam
festinati discessus, vitæque incommodi-
oris & afflictionis in Ægypto, panis in-
solitus præceptus est. Minus ad gustum
suavis, minusque ad nutrimentum utilis,
erat iste *panis paupertatis*, quo in memo-
riam vitæ in Ægypto transactæ, vesci-
tenebantur Judæi. In deserto cum Israe-
litæ ad mandatum DEI facerent Pascha,
panis azymi loco obtinuit *Manna*: tum
enim alium panem non habebant, quam
qui indies pluebat ex nubibus. *Quod*

si videtur panis nomine venire non posse, cum non sit e frumento, quod
 e terra nascitur, sed e Cœlo; rectè tamen panis vocari potest. Erat quippe
 panis verus, & habebat eam proprietatem, quæ in Paschali pane reqvirebatur,
 erat *azymus seu fermentatus*. Qvemadmodum panis est cibus præcipuus, adeo
 ut qvidam existimenter derivari a Gr. πᾶς,
quia cum omni alio apponitur cibo; ita *Manna*, vel hoc nomine panis vocitari potest,
 qvia loco ejusdem & quotidiani cibi, per longum tempus fuit Israelitis, adeoque in Paschate. Nomen accipit ex
 pron. Syro Heb. vel Cald: פָּתַח qvid, dum
 id videntes dicebant Israel. פָּתַח פָּתַח, quid
 hoc? Postea pron. in nom. abiit, interdum cum פָּתַח Emph. usurpatur Ex
 16. 38. Aliis est à rad. פְּנַבְּנָה numeravit,
 indeqve nomen פָּתַח donum q.d. donum quod
 præparatum & annumeratum Divinitus. Ignorantes enim quid esset extraordinarium,
 agnoscebant donum, ideoque generali
 exprimebant nomine. Dicitur fuisse
 quasi semen Coriandri sc. quantitate &

rotunditate, & sicut Bdalion qualitate & specie coloris, pellucidum sc. instar unionis & margaritæ; sed grana habens tenuia & orbicularum instar granorum coriandri, qvod deinceps pilo & mola tundendum, ut in farinam redigeretur, unde tortulæ panis siebant, saporis quasi panis oleati & mellis. Hæc obiter. Obligabat (2) תורת מרור Lex de amaritudinibus. מרוים à Cald. Tal. Pagni. Trem. vertitur per ἀγριολάχανα, sive herbas quilibet amaras. LXX vocant πικρίδας. vulg. Sylvestrem lactucam. Luth. bitter salssen. Plinius I. 19. c. 2. de lactucæ generibus, pessimum genus cum exprobatione amaritudinis, appellavit picridas. Et in Ægypto quidem, erant satis notæ herbæ illæ amaræ, ubi sub crasso aere & in soli ab exstagnante Nilo humore, embammata amarissimarum herbarum, etiam in pauperculi cujusq; apponebantur mensa. Postea etiam in Terra Israelis herbarum usus attingebatur quam maxime. Parum refer-

ferre autumant Rab. sive illæ herbæ
essent virides aut aridæ, modo non fu-
erint coctæ aut conditæ. In lib. Talm.
qui phase inscribitur, in paschalibus ve-
speris, apponi jubetur azymus cum חֲרוֹסֶת
id Mos. Merid. dicit esse *saporem acrem*,
vel ut alii *pulmentum crassifolium ex herbis*
confectum, quod signum luti, in quo la-
borabant in ægypto, esse dicunt. Imo
erat memoriale amaritudinis, miseriæ
& acerbæ servitutis in ægypto, propter
quam in amaritatem animi saepius inci-
derant. Scalig. & cum eo Varen: ne-
gant amaritudines cum agno paschali
manducatas; sed quemadmodum solen-
nioribus festis, duæ cœnæ se mutuo in-
sequentes in usu erant, in priori hostiis
vescebantur, posteriori cœna, dimissio-
ria vocata, variis bellariis se opple-
bant; ita mensas paschales, quæ cœnam
alteram, aliorum festorum mensis dis-
cernebant. Bellariorum enim in lo-
cum, afferebatur in tryblio acetarium ex in-
zybis & lactucis aggressibus & aceto facta
emhammate. Hujus suæ opinionis fun-
da-

damenta sunt Canones quidam Ju-
daici. At contra nituntur Calov.
Quenst. duplicatamque illam cœnam,
non habere locum in verbis institutionis
commonstrant. Nam ἀγριόλακα & ἄ-
ζυντα cum agno assato comedenda. Et
quemadmodum ἄζυντα cum agno com-
edebantur; ita etiam lactucæ agrestes
jungendæ erant. Post coonestas autem
carnes, adhuc adhibitas amaras illas her-
bas loco belliorum, ut statuatur, nihil
est quod prohibet, ut observavit Dorsch.
cum & gentilibus in usu fuerit, lactu-
cam amariuscum, in secundis mensis
frequenter adhibere. Esculenta itaque
erant in manducazione agni Paschalis;
Panes azymi atque herbæ amaræ. Pa-
terfamilias ergo post benedictionem, pa-
nem azymum in duas dividebat partes,
uni, peculari modo benedixit hancq; dis-
tribuit, alteram autem recondebat sub
mappa, & ad finem convivii servabat.
Tum singulis de eo frustum impertitur.
In tot enim frustra, quot essent in
Φεστιβάλ fregit: primum ipse offam a-
zy-

zymam intinctam in acetarium ex in-
 tybis & lactucis aggressibus, devorabat;
 inde singulis suam oftam intinctam
 dabat, cum benedictione solenni, expli-
 catione azymi, ac concione illius præ-
 cepti. Hæc sunt verba ex Scaliger. de
 Em. Temp. l. 6. recensione: *Iste est panis,*
quem comedebant majores nostri in Agypto,
quisquis esurit, accedit, quisquis opus habet,
adveniat & peragat Pascha &c. Meminit
 $\psi\omega\mu\iota\omega\nu$ textus sacer in historia Paschat.
 Christi, pariter fit mentio embammatis.
 Matt. 26. 23. Joh. 13. 26. Deinde & po-
 culum acceptum est, $\text{ל}\text{ב}$ *poculum*
bymni, quod pitissando degustatum Pa-
 ter tradebat proximo & per totam $\Phi\alpha\gamma-$
 $\tau\epsilon\mu\omega\nu$ circumferebatur. Interim cum illo
 carmen dicebatur: *Benedictus sis Tu Do-*
mine DELIS noster Rex mundi, qui creas fru-
ctu vitis: Inde ex poculo bibunt omnes.
 Apud Rabbinos legitur quatuor cya-
 thos in Menta Paschali usitatos fuisse, &
 quidem multas rationes quaterni numeri
 ex vapida sua ratione effodiunt. Leusd:
 putat hos quatuor cyathos Christi tem-
 po-

pore usu quidē venisse. Christum autem eos non adhibuisse, sed cum fiat duorum poculorum mentio *Luc.* 22. 17. 20. alterum poculum pertinuisse ad Pascha, alterum ad cœnam subsequentem. Potione peracta canebatur hymnus ex *Hal-lēlujah*, qui erat *Missa Epuli Paschalis*, σταύλοις τῷ δειπνῷ.

MEMB. XVI.

Erat etiam peculiaris manducantium habitus (α) Renes debebant cingi. Orientales populi longis togis & pederibus, adeoque circumfluis vestibus utentes, ad expeditionem & iter accingebantur; inde jubentur Israelitæ Renes accingere, ob vestem fluxam & sinuosam, ne ingressum præpediret, quo & admonerentur, iter illis jam instare (β) Calceamentis item munire pedes. Deposuisse Israelitas calceamenta discumbentes, quidam colligunt ex eo, quod eorum usus mandatur præcipue, illaq̄ calceamentorum detraetio videtur ipsis jam in Ægypto usitata. Ut enim epulabantur discumbentes, ideo ne suos le-

diu-

Etulos collutularent, trito modo exuisse
calceamenta. Verum incertum est, an
jam in Aegypto ille in stratis discumbendi
ritus fuerit usitatus: multi namq; sta-
tuunt, deinceps post captivitatem Babylo-
nicam, eum discumbendi modum, in po-
pulum Judaicum esse introductum, in-
deque natum, quod, cum antiqui ex
mollitie a balneis se in lectos reciperent,
ut languidum corpus cibis reficerent,
postea ad commodam desidiam lectos
in accubitus loca mutarint. Sedendi
quippe mos antiquior Gen. 43.33. Poti-
us itaque mandato, quod calceati Israeli.
jubentur esse, moris istius habita est ra-
tio, quod calceatis maximè pedibus ve-
teres esse solebant, dum in iter se da-
bant, aut in asperis lenticosis, vel nitidum
calidis locis hærebant, inde non calceis
quibuslibet urbanis aut domesticis, sed
iis, quæ usu esse possunt ingressuris tam
longum iter, indatos esse oportebat. (γ)
Baculum deinde in manibus gestantes;
quod Sanctioribus illius seculi homini-
bus usitatissimum, ut Jacobo Pat: vel

pastorale vel viatorium in manu gerens,
 cum Jordanem transiisset. Gen 32. 10. Ita
 Israelitæ jubentur baculum manu tene-
 re, ut gressus & greges suos in itinere
 regant. (§) Ad hæc denique pertinebat,
 qvod omnia agere debebant festinantes
 בחרפוץ *in festinatione*, חפה *trepidavit, cum stu-*
pore & pavore fugit, ut adeo ad celeritatem
 abitionis omnia componerentur. Nam
 הַיְהּ פֶּסַח *Et probabile est, cum*
 omnia tanquam ad iter paratissima con-
 formata fuerint; etiam statione festina-
 tionem suam Israelitas commonstrasse.
 Qvamquam hæc statio, uthore non ex-
 pressè præcepta, non legitur deinceps
 perpetuata, qvando contubernia discum-
 bebant. Imo in Talm. memoratur es-
 se traditionem apud Judæos, ut man-
 ducaturi Paſcha, in signum libertatis
 adeptæ discumberent. Christus qvoqve
 in ultima cœna non stetisse, sed discu-
 buisse legitur Matt: 26. 20. Accubitus
 namqve non repugnat properabundo
 gestui, cum nec stationis aliquod præce-
 ptum in Exodo habeatur, sec. Qvenstedt.

Archī-

Archi-Theologus, quemadmodum duplēm facit sacri convivii actum ex Rab. sententia, primo sacramentalem, ubi religionis causa cibus sumebatur, alterum vero fuisse convivium, appositis ad famem explendans aliis cibis; ita, illum ritum astantibibus, succinatis calceatis fuisse peractum, hunc autem a discubentibus. Mandatum de cingendis lumbis, induendis calceis, sumendis baculis & cum festinatione comedendo agno, non extendere se ad generationem secuturam, sed tantum fuisse illius noctis egressuris ex Aegypto, probaliter statuerunt non pauci, neque infimi subsellii Doctores. Alii autem contra nituntur, cum exprestè moneat, anno sequente post egressum Sanctissimus, ut Pascha fiat secundum omnia statuta sua, spiritualisque harum ceremoniarum significatus sit servatus.

MEMB. XVII.

Ad Judæos autem hodiernos exules, agni paschalis cum suis instituta ceremoniis manducatio, amplius non pertinet. דָבָר נְפָרֵת enim quævis importet

ter statuum seculi Exo 12. v. 17. 24. & vox
עלם absolute perpetuitatem quamvis, quam-
doque tamen definitam pro ratione sub-
iecti notet, ut hic agni ritus si populo
perpetuus, quoad usque est populus,
quemadmodum simili illustratur locu-
tione desumta Deut. c. 15. v 17. erit tibi
servus עלם in perpetuum, i. e. quousque
super erit. Cum itaque populus Israeli-
ticus jam esse desierit: eversa quippe
politia ipsorum, templo & sacrificiis, tam
paschalibus, quam aliis omnibus abroga-
tis, quod maximè macerat ipsos, quan-
do a Christianis interrogantur, cur non
sacrificant amplius, cum id toties in ser-
facere jubeantur. Apparet utique Agni
Paschalis cum ceremoniis celebrationi,
apud Judæos locum amplius non esse.
Et DEUS rem omnem vindictæ suæ, ita
moderatus fuit, ut obsidionis ultimæ
primordia inciderent in paschales festi-
vitates. Tunc velut in carcere tota gens
conclusa, & farta civitas hominibus, ut
bello obsideretur, finisque totius gen-
tis adesset. Ideo falluntur Judæi, qui
qui-

dem pascha ad finem mundi celebrandum credunt, attamen omnes circumstantias se observare non posse fatentur. Bilem movet & simul lacrymas elicerre potest, ludicra ipsorum pascha celebrandi ratio, quam habet Buxst. in S: J: Et facilè apparet Judæos non amplius pascha celebrare ex Mosis vel DEI præcepto, sed juxta Rabbinorum suorum traditiones, quæ pluris apud illos quam DEI præcepta fiunt, ut manifestè ex ipsorum Talmude patet, in quo ingens tractatus פסחים dictus, de hujus festi observatione habetur, in quem tractatum alii Rabbini integros conscripsere libros & commentari sunt. Hæc autem missa facimus. Sufficiebat nobis antiquum agni paschalibus in celebratione modum, ut potuimus demonstrasse. Atq; cum id ipsum qualiter, cunq; exequuti simus modo, hic subsistimus, sperantes hæc minus solidè & accuratè elaborata, a Benevolo Lectore, cum prona juvenilium conatum excusatione excipi benigneque explicari.

HALLELU-JAH.

Ad

Per Eximum & Præstantissimum
Dn. ZACHARIAM FRO-
STERUM,

De Agno Pascali eruditè disputantem,
Amicum dilectum.,

Προσφώνησις ἐξαπναια

Πάντες ὁσπερέες τῶν Μαρτῖν φροστέρων
ἀριστερά

Συστερπότης, καὶ σφῶν τύνεκα λύσος ἐπει-
ρος

Σαυτὸν ἐκεῖναι χ' ὅτῳ ἀμείβοιται μετὰ πιθῆς,
Ἐκ κρεδίας ἴεργῆς τε οὐ εὔχοιται καλὰ πάντα.

E. CALANI.

HAL. C. JULIANI

Ad Juvenem

Peregrinum Præstantissimumq;

DN. ZACHARIAM FROSTFRUM,
De AGNO PASCHALI
publicè disputatarum.

In literarum Palæstra concertantes, erectiores
indolis juvenes, in id incumbunt maximè, ut
ad cognitionem earum rerum, quæ rei litera-
riæ emolumentum adferunt, pervenire possint:
ita illa imbuti tandem exercitia in lucem e-
mittunt publicam, Præcepribus, qvibus con-
stare cupiunt, quantum labor, atque industria
in studiis collocata pepererit fructum, aliisque
Patronis se de meliori nota, eo ipso, com-
mendaturi. Inter quos & tu Eruditissime
Dn. FROSTERE, tuum meritò profiteris no-
men, cum tam Upsaliæ, quam heic Aboæ Mu-
fas suminâ cum laude colueris, nuncque eru-
ditionem quæ in te est insignis, omnibus pro-
bis atque æquis literarum æstimatoribus inno-
tescere facias, dissertationem hanc egregiè ac
eruditè elaboratam, publici faciendo juris. Qua-
propter egregios tibi profectus in literis gra-
tulor & quævis felicia adprecor.

Paucula haecce scripsit
CHRISTOPH. Bonstorff.

Gwad GVD om Västra Lamb til
forna Ebers slacht/
Och om des rätta bruk har talit / det är
uptäckt
Vthi GVDz rena Ord/ hwar om GVDz
Man har skrifvit;
Det ock Her Bröder min i detta Wärcket
drifvit
Doch wil iag ej des prijs här å pap-
peret gee/
På det at ilskemån der åth ej skulle lee:
At iag min egen Broor i något sökte
prijsa/
Som mig med fljut i dygd ej spart at
underwissa.
Jag weet man achtar ej om de geme-
nes prijs/
Ej wil iag låta skee det af den so är wijs;
Och endast lägger til : GVD låt sin
Nåde skijna/
Min Bror wid all des Wärck / til hu-
gnad för de sina.

ABRH: FROSTERUS.

